

CƏMİLƏ MƏHƏRRƏMOVA

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: CemileNihatMeherremova@gmail

İRƏVAN ƏYALƏTİNƏ DAXİL OLAN ORONOMİK OYKONİMLƏRİN LİŖVİSTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ (QƏDİM NAXÇIVAN ƏRAZİSİ)

Məqalədə Naxçıvan ərazisində yaşamış prototürk tayfalarından və oronimik oykonimlərdən bəhs olunur. Oronimlər relyef quruluşuna görə bir birindən fərqlənən dağ, dərə, təpə, düz, sahə, qaya, qala kimi adları əhatə edir. Bu oronimlər də bəzi sözlərin ya əvvəlinə, ya da sonuna artırılaraq orooykonimləri yaradır. İrəvan əyalətinə daxil olan Kültəpə, Qaratəpə, Tülkütəpə, Ağcaqala, Qaracaqala, Qalacıq, Şirəqala, İncədərə, Gözəldərə, Yellidərə, Dərəşahbuz, Dərəalpək, Dərədaşı, Ağcaqaya orooykonimlər bunlardır. Məqalədə yeni elmi nəticələr əldə edilmişdir.

Açar sözlər: *İrəvan əyaləti, oykonim, oronim, oronomik oykonim, təpə, dərə, qala, qaya.*

Onomastik vahidlərin tədqiqi uzun müddətdir ki, dilçi, tarixçi və coğrafiyaşünasların diqqətini cəlb etmiş, dünyanın ayrı-ayrı dillərində bu vahidlərin nəzəri məsələlərinə dair bir sıra müddəalar, fikirlər irəli sürülmüş, bu istiqamətdə müxtəlif konsepsiyalar yaranmışdır.

Azərbaycan dilçiliyində də onomalogiyanın sistemli və elmi şəkildə tədqiqinə son dövrlərdə başlanılmışdır. Bu bölmə dilçiliyimizin cavan sahəsi olsa da, onun tədqiqat obyektinə ulu keçmişimizdən başlamış və zamanəməzə qədərki bir dövrü əhatə edir.

Naxçıvan ərazisinin oykonimləri öz zənginliyinə görə diqqət cəlb edir. Bu oykonimlərin nə zaman yarıdığı bizə məlum deyil. Oykonimlərin yaranması mürəkkəb tarixi prosesin nəticəsi olub, müxtəlif zaman məkanında baş vermişdir. Məhz buna görə də oykonimləri toplamaq, onların yaranma yollarını açıqlamaq, xalqımızın, dilimizin mənəvi abidələri kimi tədqiq etmək düənəimizlə bu günümüz arasında mənəvi körpü yaradır.

Naxçıvan oykonimlərinin bir çoxu bu ərazidə yaşamış qədim tayfa və tayfa birləşmələrinin yaranması, tayfa və qəbilələrin tirələrə bölünməsi, işğalçı hökmdarların hücumu, yeni kənd və obaların salınması, əhalinin bir yerdən başqa yerə köçürülməsi ilə bağlı yaranmış, bəziləri isə həmin ərazilərin təbii coğrafi şəraiti, relyefi ilə və bir çox hallarda isə hər hansı bir tarixi hadisə ilə əlaqədar yaranmışdır. Məhz buna görə də etnonim, antroponim, hidronim, zoonim, fitonim səciyyəli oykonimlər və həmçinin də oronimik səciyyəli oykonimlərə rast gəlirik.

1578-ci ildə Safəvilərlə qarşıdurmada qalib gələn osmanlılar ələ keçirdiyi İrəvan və Naxçıvan əyalətlərini mərkəzləşdirilmiş qaydada idarə etmək üçün ərazi-inzibati bölgüsü aparmış, nahiyələr və kəndlər haqqında statistik məlumatlar hazırlamış, yeni vergi qanunları ilə bağlı "İrəvan əyalətinin icmal dəftəri"ni hazırlamışlar ki, bunlardan biri də 1590-cı ildə tərtib olunmuş "İrəvan əyalətinin müfəssəl dəftəri"dir [10]. "İrəvan əyalətinin müfəssəl dəftəri"ndə İrəvan və Naxçıvan inzibati ərazi bölgüsü, dövlətin vergi sistemi, yerli idarəetmə aparatı, xalqımızın əkinçilik mədəniyyəti, təsərrüfat həyatı ilə yanaşı, ərazidə mövcud olan yaşayış məntəqə adları haqqında geniş məlumat verilmişdir.

Naxçıvan qəzasında mövcud olan, ancaq müxtəlif işğalçı müharibələr, köçürmələr, təbii fəlakətlər və s. səbəblər nəticəsində dağılmış kəndlər vardır ki, onların adı və xarəbəliqləri indi də yaşayır, zamanında yerləşdiyi ərazi həmin kənd adını qoruyub saxlayır. Vaxtilə mövcud olmuş olan oykonimlərin bir qismi də unudularaq dildə arxa plana keçmiş və "İrəvan əyalətinin müfəssəl dəftərində də əksini tapmışdır.

Oronimlər relyef quruluşuna görə bir birindən fərqlənən dağ, dərə, təpə, düz, sahə, qaya, qala kimi adları əhatə edir. Bu oronimlər də bəzi sözlərin ya əvvəlinə, ya da sonuna artırılaraq oronoykonimləri yaradır. İrəvan əyalətinə daxil olan oronoykonimlər bunlardır: Kılıtpə, Qaratəpə, Tülkütpə, İncədərə, Gözəldərə, Yellidərə, Dərəşahbuz, Dərəalpək, Dərədaş, Ağcaqaya, Ağcaqala, Qaracaqala, Qalacıq, Şarıqala.

Kılıtpə. Bu məntəqə adı 1590-1728-ci illərin Sənədlərində, Naxçıvan qəzasının Naxçıvan nahiyəsində Yarımcı və Təhməsullu kəndləri arasında göstərilir. Məntəqə adının izahı ilə bağlı B.Budaqov və Q.Qeybullayev bu ərazidə yanancaq olmadığından kərmə, təzək çox yandırılmış və ərazidə böyük küllüklər əmələ gəlmişdir və bunun üçün də kəndi *Küllütəpə-kılıtpə* adlandırılması fikirlərini söyləmişlər [5, s. 26]. A.Bağirov da bu fikirlə razılaşmasa da, adın iki "Kül" və "təpə" komponentlərindən formalaşdığını göstərmis, lakin mənasının hələlik anlaşılmadığını yazmışdır [2, s. 154-155].

Kılıtpədə tapılan arxeoloji materiallar bu kəndin qədimliyindən xəbər verir və ola bilməz ki, bu adın mənası bu cür izah edilsin. Çünki, bu cür izahlar səthi izahlar sayılır. Artıq ümumdünya onomastika elmi məntəqə adlarının yaranmasında qədim tayfa adlarını, bir çox hallarda isə antroponimik-şəxs adlarını əsas amil olduğunu təsdiq edir. Bu əsəsdən F.Rzayevin izahı daha məqsədəuyğundur. Biz məntəqə adının birbaşa Kol tayfa adından yarandığına və təpə coğrafi göstəricisinin isə ada sonradan əlavə olunduğuna əminik. Bu məntəqə adında da biz türk dilləri üçün xarakterik olan *o-zii* şəxs əvəzlənmələrini müşahidə edirik. Qeyd edək ki, XX əsrin əvvəllərində Naxçıvan ərazisində aparılmış arxeoloji araşdırmalar xeyli yeni elmi nəticələrə ərazinin qədimliyini sübut edir. Kılıtpə ərazilərində son dövrlər yenidən aparılan araşdırmalardan əldə olunan mədəniyyət nümunələrinin tarixi m.ö. III-II minilliklərdə adı edilmişdir [4, s. 11-17, 49-57, 221]. Bu tarixə istinad etsək, kol tayfalarının tarixi Herodotus, Strabonun məlumatlarında dövrəldən də xeyli əvvələ getmiş olur və ərazidə böyük bir tayfa mədəniyyətinin uzun illər davam etdiyini bir daha təsdiq edir [15, s. 413-414]. Bu etimoloji izahlardan da bu nəticəyə gələ bilirik ki, məntəqə adının birinci komponenti etnonimik oykonim digər komponenti isə, oronimik oykonim olduğunu deməyə əsas verir. Adın mənasını "Kol tayfalarının yaşadığı təpə" kimi izah etmək olar.

Qaratəpə. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Abnık nahiyəsində rast gəlinir. Başqa adı Dostəlidir. İstər Azərbaycan, istərsə də digər türklərdə oykonimin birinci tərəfi kimi işləən *qara* sözünün konkret hansı funksiyasını yerinə yetirdiyini müəyyənləşdirmək çətindir. Məntəqə adı "qara" və "təpə" leksik vahidlərindən ibarətdir. Burada *qara* komponenti "böyük", "iri", "məhəng" mənalarından işlənmis "təpə" komponenti isə oronimik coğrafi nomenidir.

Tülkütpə. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Bazarçayı nahiyəsində rast gəlinir. Kəndin adı iki "Tülkü" və "təpə" leksik vahidlərindən ibarətdir. Kənd çoxlu tülkünün yaşadığı tapələrin əhatəsində yerləşdiyi üçün belə adlandırılmışdır. Zoonimik səciyyəli oyoconimdir.

İncədərə. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Vedi nahiyəsində rast gəlinir. Oykonim "incə" və "dərə" leksik vahidlərindən ibarətdir. Birinci tərkib hissənin etimologiyasını araşdırarkən ilk məqama rast gəlirik. Birincisi bu adın İncə sözünün leksik mənasını nəzərə alaraq incə, nazik, ensiz dərədə yerləşən kənd kimi

izah etmək olar. Digər tərəfdən isə bu adın etnooykonim kimi də izahını verə bilərik. Qədimdə Ənce(ence) tayfası var olmuşdur [9, s. 34]. Ənce adınıdakı *a-i* səs əvəzlənməsinə nəzərə alsaq, oykonimin bu tayfa adı ilə bağlı yaranmış ola biləcəyini də düşünürük. İncə, ensiz dərədə yerləşən kənd yerinə "Ənce" tayfasının yaşadığı "dərə" kimi düşünmək daha məqsədə uyğundur. Oykonimin digər adına isə Gəncəli yazılışında rast gəlirik ki, bu da "Gəncək" tayfa adını təkrarlayır.

Gözəldərə. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Şərabxana nahiyəsində rast gəlinir. Vaxtilə Qorbi Azərbaycan (indiki Ermonistan adlanan ərazidə) altı kənd, bir dərə, bir çay və bir dağ Gözəldərə adlanırdı [9, s. 32]. Gözəldərə kəndlərinin əhalisi öz yer-yurdlarından 1918-ci ildə, Quvark rayonundakı Gözəldərə əhalisi isə sonuncu dəfə 1988 qovulmuşlar. Hətta İrəvan quberniyasının Aleksandropol qəzasındakı Gözəldərə kəndinin əhalisinin 1918-ci ildə bir hissəsi (200 nəfər) məsciddə doldurulub yandırılmış, digər hissəsi isə Türkiyəyə köçmüşdür [6, s. 319]. Gözəldərə oykonimi "gözəl" və "dərə" leksik vahidlərindən ibarətdir. Adından da göründüyü kimi Gözəldərə gözəl görünüşlü, təbiətə cəlbədicəli mənasında olmaqla oronim mənsəli oykonimdir.

Yellidərə. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Ordubad qəzasının Zar nahiyəsində rast gəlinir. Yellidərə oykonimi "yelli" və "dərə" leksik vahidlərindən ibarətdir. Məntəqənin adı onun yerləşdiyi ərazinin təbii coğrafi şəraiti ilə əlaqədar olduğunu düşündürür. Kəndin yerləşdiyi dərədə və yaqud da dərə boyunca baş verən küləklər, sərin havaların çox müşahidə olunması ilə əlaqədar bu məntəqənin belə adlandırılmışdır.

Dərəşahbuz. Bu ada 1590-1728-ci illərdə əldə sənədlərdə Naxçıvan qəzasının Dərəşahbuz nahiyəsində *Dərəşahbuz* və *Şahbuz* kimi qeydə alınmışlar [10, s. 166]. Qeyd etməliyə ki, bu adla bağlı xeyli sayda elmi tədqiqatlar aparılmışdır və müxtəlif istiqamətlərdən fərqli fikirlər söylənilmişdir. Azərbaycanlıların etnogenezində dər geniş arşdırmaqlar aparın Q.Qeybullayev ad "talış, tat, kürd toponimləri" başlığı daxilində Şahbuz adının Buzovna adı ilə yanaşı iran-fars dillərində izah edərək "şax" komponentini "dağ qolu", "dağ silsiləsi", ikinci "buz/buz", "mıs" komponentini isə "dağ burnu", "çıxıntı" mənalarında "dağ qolunun çıxıntısı" kimi izah etmişdir [11, s. 109]. Bu istiqamətdə tədqiqatlarını quran A.Bağirov isə, Q.Qeybullayevin bu izahı və M.Təhməsib və T.Hacıyevin yazılarında *Şahbuz* adında ikinci "buz" komponentini miydia tayfası Bus adı və oğuzların "boz oğlu" qolu ilə izahın müqayisəli təhlil etməklə, adın Bus tayfasından gəldiyini təsdiq etmişdir. O, əddakı "şah" komponentini "hündür", "yüksek", "ən yaxşı yer" mənasında götürüb Şahbuz adını "buslara məxsus nümunəvi yer", eləcə də Sak tayfası adı ilə "Saqbuz" kimi izah etmişdir. Dərəşahbuz adına gəldikdə isə müəllif adın "dərə" və "Şahbuz" sözlərinin birləşməsindən yaranmış "Dərə boyunca yerləşən Şahbuz" mənasını daşıdığına göstərmişdir [2, s. 129, 189-190]. F.Rzayev isə adın buslara bağlılığını tam qəbul etməklə, bəzi əlavələr də etmişdir. Dilimizin ilkin yaranış dövrü söz köklərinin birhəcalı quruluşuna istinadən və türk dilinə xas *şs*, *s-z*, *q-z*, *səvəz* əvəzlənmələrinə nəzərə alaraq adın Sax+bus yazılışında olduğunu düşünür, dərə sözünün isə bu ada sonradan əlavə olunduğunu, əddakı ilk sak/çax sözü qədim türklərdə tayfa adı və "diqqətli, həssas" mənalarında işləndiyini qeyd etmişdir. Ad bu sözlərlə "sak busları" və "həssas bus" mənasında izah olunur [15, s. 323]. Naxçıvan ərazisinin, eləcə də Şahbuz rayonun dağlıq zona olması və bu ərazilərin qədim tarixə malik olduğunu nəzərə alıb "dərə boyunca yerləşən Şahbuz", "buslara məxsus nümunəvi yer" fikirləri ilə razılışdır. Şahbuz sözünə əlavə edilən dərə sözü isə adın oronoykonim səciyyəli oykonim olmasına əsas verir.

Dərəalpək. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Naxçıvan nahiyəsində rast gəlinir. Məntəqə adı üç “dərə”, “al”, “pək” leksik vahidlərdən yaranmışdır. Burada “dərə” komponenti oronimik coğrafi nomendir. *Al* söz tərkibinə otonim söz kimi “uca, hiylə, su pərisi” və s. kimi mənənlərinə rast gəlinir. Bu tərkib şümlərdə “şər ruh” mənasında işlənməklə pisliliyi, şərrə işarə idi. Kumik, Yakut dillərində də “ağlılı, öncütl, müdrik” mənənlərində işlənməsi və bu gün də leksikonumuzda “uca” mənasını özündə saxlamışdır [14, s. 385]. Üçüncü tərkib hissə olan “pək” isə *p=b* səs əvəzlənməsini nəzərə alsaq, pak/bak formasında olur [15, s. 530]. “Bak” sözü qədim türk lüğətlərində “*abadı*” deməkdir. Dərəalpək məntəqə adı bütövlükdə “müdrək, əbədilərə məxsus dərə” kimi izah etmək olar.

Dərədaşı. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Ağcaqala nahiyəsində rast gəlinir. Dərə-yer səthinin uzunsov, başlanğıcından sonuna doğru meylli formasına deyilir. Dərə başlıca olaraq axar suların eroziya faaliyyəti nəticəsində əmələ gəlir. Daşı sözünün isə müasir ədəbi dilimizdəki daş sözü ilə əlaqədar olduğunu düşünürük. Bu sözdə *a=ı* səs əvəzlənməsi baş vermişdir ki, bu da daşı deyil, dışı kimi izah edilir. Çünki *dərədaşı* adlı məntəqə adı “dərə daşı” ilə izah etmək düzgün deyil, “dərədaşı” olduqda isə *dərə dışı*, *dərə kənarı* kimi düşünmək olar və beləliklə da məntəqənin adı “dərə dışında, dərə kənarında yerləşən yer, kənd” kimi izah etmək olar.

Ağcaqala. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Ağcaqala nahiyəsində rast gəlinir. Məntəqə adı üç “ağ”, “ca”, “qala” leksik vahidlərdən yaranmışdır. Rəng bildirən *ağ* sözü dağ, daş, qaya, qala, dərə və s. kimi oronimik adlara qoşularaq müxtəlif mənə çaları yaradır. B.Budaqov türk dillərində çoxmənalı *ağ* sözünün “xoşbəxtlik, işıqlı, günbatan, ələssalma, uğurlu, keyfiyyətlili” və s. kimi mənələri olduğunu qeyd edir. Burada “ağ” sözü “böyük, uca, geniş, iri” mənənlərində işlənməlidir. “Ca” isə sifətlərə qoşularaq azaltma və yaxud da çoxaltma dərəcəsinə yaradır. “Qala” komponenti isə oronimik coğrafi nomendir. Məntəqənin adını “iri, geniş qala” kimi izah etmək olar.

Qaracəqala. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Ağcaqala nahiyəsində rast gəlinir. Qaracəqanın tayfa adı olduğu bəzi mənbələrdə qeyd olunur. *Qaracəqan* kənd adı haqqındakı məlumatda deyilir ki, bu ad *Qaracəqa* tayfasının adından və *viranə* (xarabalıq) sözündən ibarətdir [6, s. 191]. Sopenin verdiyi məlumata görə Dərələyəz mahalında 660 ailədən ibarət kürdüillər Qaracəqalar tayfası məskunlaşmışdır [6, s. 192]. Qılcılı tayfasının qaracəqalar törəsinin də olduğu da məlumdur. Azərbaycan etnonimlərini leksik-semantik və struktur xüsusiyyətlərini araşdıran və sahəyə qiymətli əsər həsr edən E.Əhmədova yazır ki, etnonimlərimizin oksər hissəsini tayfa, nasil və tirə başçılarının adlarını, onların ictimai-siyasi, tarixi vəziyyətlərini, dini mənsəblərini, daxili və zahirli əlamətlərini, sənət, peşə və məşğuliyyətlərini və s. bildirən sözlərdən törənən etnonimlər təşkil edir. Qaracəqada tayfa adından götürüldüyü üçün etnonomiyadır. Lakin bu ada əlavə olunan *qala* sözü etnonimin adında müəyyən dəyişikliklər etməmişdir. Məntəqə adı *Qaracəqa* tayfasının yaşadığı qala mənasında olur.

Qalacıq. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Naxçıvan, Bazarçay, Ağcaqala, Abaran, Şərur nahiyələrində rast gəlinir. Qala müdafiə istehkam məqsədli tikilidir. Əsasən, iri, yonulmamış qaya parçalarından hörlən qalacəqlardan həm müdafiə məqsədilə, həm də heyvanları saxlamaq və yaşamaq məqsədilə istifadə olunmuşdur. B.Budaqov və Q.Qeybullayev yazır ki, 1590-1728 illərdə İrəvan və Naxçıvan əyalətlərində 16 Qalacıq adlı kənd var imiş [6, s. 176]. Qalacıq kəndi Qarabağlar kəndinə yaxın ərazidə yerləşmişdir. Arxeoloji qazıntılar bu kəndin xarabalıqlarını aşkar etmiş və qədim yaşayış məntəqəsini müəyyənləşdirmişdir. Deyilənə görə, guya

Qarabağlar kəndinin əsası Qalacıq kəndindən köçənlər tərəfindən qoyulmuşdur. Bu fikirlər həqiqətə uyğun deyil. Çünki, 1590-cı ildə Qarabağ nahiyə mərkəzi, Qalacıq isə ayrıca kənd imiş. İndi Qarabağlar kəndinin qoşa minarə yerləşən ərazisi Qalacıq adlanır [2, s. 156]. *Qala* və kiçiltmə mənalı *-ciq* şəkilçisinin birləşməsi ilə yaranan bu ad, yəni Qalacıq oyonkimi “kiçik qala” mənasında işlənilir.

Şıraçala. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Abaran nahiyəsində rast gəlinir. Azərbaycan xalqının soykəndündə duran tayfələrdən biri də Şıraçlar olmuşdur ki, bu tayfanın adı mənbələrdə “Sraq, Şıraç, Şir” şəklində yazılmışdır [15, s. 282]. Məntəqə adının Şir tayfa adından götürüldüyünü və mənasının da “Şirlərə məxsus qala” olduğunu düşünürük.

Ağcaqaya. Məntəqə adına 1590-cı il İrəvan əyalətinin Naxçıvan qəzasının Şəraxana nahiyəsində rast gəlinir. Məntəqənin adı üç “*ağ*”, *ca* və *qaya*” leksik vahidlərindən ibarətdir. Şərq Azərbaycan toponimiyasında geniş şəkildə işlənilib müxtəlif mənə çaları ifadə edən, müasir dilimizdə isə rəng bildirən sözlərdən biri də “ağ” sözüdür. Dilimizdə olduğu kimi, türk xalqlarının bir çoxunda “ağ” sözü müqəddəslik, təmizlik, paktlıq mənalərində açıqlanır. M.Seyidov yazır: “Ağ rəng nəsətlərin yarıdadığı Ülgenin rəngidir”. Çünki Ülgen işıqlı, ağ dünyanın tanrısıdır. Sonralar uduqları-müqəddəslər, onqları ağ rənglə bağlanmışlar. Hətta xaçanlar öz ordularının, düşmənlərinin adlarını əvvəlcə “ağ” sözünü artırmaqla özlərini, özlərinə məxsus yerləri hörmətə mindirmişlər” [16, s. 144-145]. Oronimlərdəki “ağ” sözü tanrıya məxsusluq, ululluq, müqəddəslik mənasını ifadə edir [7, s. 138]. A.İmanlı “ca” törəmə vəstösünü (topoformantı) ilə yaranan bəzi oyonimləri izah edərkən bu hissəcikni oyonimlərdə işlənən “kənd”, “abad”, “köy” və s. apelyativləri əvəz etdiyini söyləmişdir [9, s. 81]. Lakin müasir dilimizdə “ca” hissəcikni sifətlərə artırıldıqda ya onun məna dərəcəsinə artırır yada da azaldır. Burada *ağ* sözünün ifadə etdiyi mənələri nəzərə alsaq -ca hissəcikni sözün mənasını qüvvətləndirir. Qaya isə sət də deməkdir. Buradan bu natiçəyə gəlirik ki, *Ağcaqaya* oyonkimi “böyük müqəddəslərə, ululara məxsus qayalıqlarda yerləşən oronim” deməkdir.

Ünümüyyatla, mənbədə öz əksini tapan oronimlərdir ki, dilçilik, tarix və coğrafi tədqiqat baxımından mühüm əhəmiyyəti kəsb edir. Oyonimlərin bir qismi müxtəlif ictimai-siyasi kəçikmələr, Osmanlı-Safəvi müharibələri, tayfa, nasil və tirələrin yerdəyişməsi və s. nəticəsində dəyişdirilmiş, başqa ədal əvəz edilmişdir. “İrəvan əyalətinin icmal dəftəri” və bunun kimi digər müfəssəl dəftərlər xalqımızın tarixini, keçmişini daha dəqiq öyrənməyə və tədqiq etməyə imkan verir. Xalqımızın soykəndünü öyrənmək baxımından çox qiymətli və dəyərlı olan “İrəvan əyalətinin icmal dəftəri” tarixi sənəd kimi mütxəssislərin stolüstü kitabına çevrilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov A. Torpağın köksündə tarixin izləri. Bakı: Gənclik, 1983, 135 s.
2. Bağırov A. Naxçıvan oyonimləri. Bakı: Nurlan, 2008, 333 s.
3. Bağırov A. Naxçıvan toponimlərinin linqvistik xüsusiyyətləri. Bakı: Elm, 2002, 286 s.
4. Başçılıyev V. Naxçıvan arxeoloji abidələri. Bakı: Elm, 2008, 304 s.
5. Budaqov B. Qeybullayev Q. Naxçıvan diyarının yer yaddaşı Bakı: Nafta-press, 2004, 120 s.
6. Budaqov B. Qeybullayev Q. Ermənistanın Azərbaycan mənşəli toponimlərinin izahı lüğəti. Bakı: Ögüz ulı, 1998, 452 s.
7. Xaçayeva Q. Dilimiz, tariximiz, yaddaşımız. Bakı: Araz, 2008, 198 s.
8. İmanlı A. Qədim türk oyonimləri. Bakı: Ləman, 2017, 95 s.

9. İmanlı A. Tarixin izləri: yer adları. Naxçıvan: Məktəb, 2014, 94 s.
10. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri. Bakı: Elm, 1996, 184 s.
11. Гейбуллаев Г. К этногенезе азербайджанцев. Т.І, Баку: Элм, 1986, 192 с.
12. Qurbanov A. Azərbaycan onomologiyasının əsasları I c., Bakı: Nurlan, 2004, 340 s.
13. Qurbanov A. Azərbaycan onomologiyasının əsasları II c., Bakı: Nurlan, 2004, 504 s.
14. Rzayev F. Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarixindən. I c., Bakı: ADPU, 2013, 528 s.
15. Rzayev F. Naxçıvan əhalisinin etnogenizi tarixindən. II c., Bakı: ADPU, 2017, 589 s.
16. Seyidov M. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən. Bakı: Yazıçı, 1989, 500 s.

Джамила Магаррамова

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОРООЙКОНИМОВ НА ТЕРРИТОРИИ ИРЕВАНСКОЙ ПРОВИНЦИИ (ИСТОРИЧЕСКАЯ ТЕРРИТОРИЯ НАХЧЫВАНА)

В статье говорится об оронимических ойконимах, связанных с прототюркскими племенами, проживавшими на территории Нахчывана. Термин «оронимы» охватывает различные по структуре географические элементы, такие, как гора, ущелье, холм, равнина, поле, скала, крепость и т. д. Эти оронимы посредством добавления в конец или в начало слов образуют ороойконимы. На территории Иреванской провинции к ним относятся: Кюльтепе, Гаратепе, Тюлькүтепе, Агджагала, Гараджагала, Галаджиг, Ширегала, Инджедере, Гезелдере, Йеллидере, Дарашахбуз, Дералпак, Дерешашы, Агджагая. В статье выявлены новые научные результаты.

Ключевые слова: *Иреванская провинция, ойконим, ороним, ороойконимы, холм, овраг, крепость, скала.*

Jamila Maharramova

LINGUISTIC FEATURES OF ORO-OIKONYMS IN THE TERRITORY OF THE IREVAN PROVINCE (HISTORICAL TERRITORY OF NAKHCHIVAN)

The paper refers to the oronymic oikonyms associated with the proto-Türkic tribes living in the territory of Nakhchivan. The term "oronims" encompasses geographic elements of various structure, such as a mountain, a ravine, a hill, a plain, a field, a rock, a fortress, etc. These oronims form oroikonyms by adding words to the end or beginning of words. In the territory of the Irevan province, they include: Kültepe, Garatepe, Tulkutepe, Agjagal, Garajagal, Galadjig, Shiregal, Injeder, Gözelder, Jellider, Darashahbuz, Deralalpak, Deredash, Agjagay. The paper reveals new scientific results.

Keywords: *Irevan province, oikonym, oronym, oro-oikonym, hill, ravine, fortress, rock.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)